

11

Kształtowanie się demokracji szlacheckiej

WYMAGANIA WYNIKAJĄCE Z PODSTAWY PROGRAMOWEJ

XVIII. Państwo polsko-litewskie w czasach ostatnich Jagiellonów.

Uczeń:

- 2) wyjaśnia funkcjonowanie najważniejszych instytucji życia politycznego w XVI-wiecznej Polsce i ocenia funkcjonowanie demokracji szlacheckiej;
- 3) omawia polską specyfikę w zakresie rozwiązań ustrojowych.

CZAS ZAJĘĆ

1 godzina lekcyjna

CELE LEKCJI

Uczeń:

ZNA

- daty: 1454, 1468, 1496, 1505, 1562/1563
- postacie: Kazimierza Jagiellończyka, Aleksandra Jagiellończyka

ROZUMIE

- pojęcia: przywileje szlacheckie, przywilej cerekwicko-nieszawski, statuty piotrkowskie, prawo ziemskie, sejmik ziemski, konstytucja *Nihil novi*, demokracja szlachecka, sejm walny (koronny), senat, izba poselska, ruch egzekucyjny, sejmy egzekucyjne, wojsko kwarciane
- wpływ przywilejów na pozycję polityczną szlachty

POTRAFI

- opisać proces kształtowania się demokracji szlacheckiej
- wyjaśnić wpływ konstytucji *Nihil novi* na kształtowanie się demokracji szlacheckiej
- określić rolę sejmików ziemskich w życiu politycznym państwa polsko-litewskiego w XVI w.
- omówić strukturę sejmu walnego
- scharakteryzować kompetencje poszczególnych organów sejmu walnego
- wymienić najważniejsze postulaty ruchu egzekucyjnego
- określić cele, które udało się zrealizować ruchowi egzekucyjnemu

I. WPROWADZENIE

Prosimy uczniów, aby zapisali na małych karteczkach skojarzenia, jakie przychodzą im na myśl, gdy słyszą określenie *demokracja szlachecka*. Następnie uczniowie przyklejają karteczki na tablicy, po czym wspólnie omawiamy wybrane skojarzenia. Uczniowie uzasadniają swoje propozycje.

Zapowiadamy, że na dzisiejszej lekcji omówimy szczegółowo proces kształtowania się demokracji szlacheckiej w państwie polsko-litewskim oraz dokonamy jej oceny.

II. ROZWINIĘCIE

Zadajemy uczniom pytanie:

- › Czy pamiętacie, czym były przywileje szlacheckie?
- › Który z przywilejów był pierwszy i w jakich okolicznościach został wydany?
- › Jakie dalekosiężne skutki mogło mieć, waszym zdaniem, nadawanie przez monarchów przywilejów szlachcie?

Zwracamy uwagę na fakt, że od XV stulecia królowie coraz częściej decydują się na wydawanie przywilejów stanowi szlacheckiemu, zarówno politycznych, jak i gospodarczych. Rozdajemy uczniom karty pracy. Prosimy o przeczytanie w podręczniku podrozdziału *Przywileje szlacheckie* (s. 110) i wykonanie zadań 1 i 2 w karcie pracy. Po zakończeniu prac wspólnie z uczniami sprawdzamy poprawność odpowiedzi.

Posiłkując się tekstem podrozdziału *Sejm walny i konstytucja Nihil novi* (s. 112), omawiamy proces kształtowania się sejmu walnego. Można też dodać, że obecnie coraz częściej historycy uznają rok 1468 jako czas pierwszego posiedzenia sejmu walnego, dotychczas przyjmowano bowiem, iż doszło do tego nieco później, czyli w 1493 r. Mówimy o początkowych kompetencjach tego organu. Zaznaczamy, że się one zmieniły wraz z uchwaleniem konstytucji *Nihil novi* w 1505 r. Prosimy uczniów o przeczytanie opisu ilustracji (m1, s. 110) oraz tekstu źródłowego w podręczniku (m3, s. 112) i wykonanie polecenia 1 (s. 113).

Możemy zadać pytania:

- › Jak myślicie, czyją pozycję wzmocniała konstytucja *Nihil novi*?
- › Czy – waszym zdaniem – było to dobre czy złe rozwiązanie?

Mówimy, że jednym z elementów charakterystycznych dla systemu politycznego w państwie polsko-litewskim było współdzielenie władzy przez króla z przedstawicielami stanu szlacheckiego. Przejawiało się to m.in. w funkcjonowaniu sejmu walnego czy sejmików ziemskich. Prosimy o wykonanie zadania 3 w karcie pracy na podstawie fragmentu podrozdziału *Sejm walny i konstytucja Nihil novi* (s. 113), tekstu źródłowego (m4, s.113) oraz infografiki *Sejm walny* (s. 114). Wyjaśniamy przy tym zasadę jednomyślności stanów sejmujących, zwracamy uwagę na plusy i minusy tego rozwiązania.

Następnie zapisujemy na tablicy hasło *demokracja szlachecka*. Uczniowie dopisują jej charakterystyczne elementy w oparciu o dotychczas zdobytą wiedzę. Wspólnie uzupełniamy ewentualne braki.

Zwracamy uwagę na rozwinięcie się ruchu egzekucyjnego w państwie polsko-litewskim. Odtwarzamy film *Ruch egzekucyjny w walce o reformę państwa w XVI wieku* (minuty od 3:43 do 8:18) i prosimy o wykonanie zadania 4 w karcie pracy.

Dodajemy, że często między przedstawicielami stanu szlacheckiego a monarchą dochodziło do konfliktów. Dzielimy klasę na dwie grupy, rozdajemy instrukcje i prosimy o przeczytanie odpowiednich fragmentów podrozdziału *Ruch egzekucyjny w czasach ostatnich Jagiellonów* (s. 116–117).

Grupa I

Na podstawie informacji zawartych w trzecim i czwartym akapicie podrozdziału *Ruch eg-*

zekucyjny w czasach ostatnich Jagiellonów (s. 116) wyjaśnijcie, dlaczego powstał spór między Zygmuntem Augustem a przedstawicielami ruchu egzekucyjnego oraz kiedy doszło do załagodzenia tego konfliktu.

Grupa II

Na podstawie informacji zawartych we fragmencie podrzędziału *Ruch egzekucyjny w czasach ostatnich Jagiellonów* (s. 117) podajcie, jakie reformy zostały wprowadzone w państwie w wyniku sejmów egzekucyjnych.

Po wykonaniu zadania zespoły prezentują swoje odpowiedzi na forum klasy. Na koniec tej części lekcji warto zwrócić uwagę na postulaty ruchu egzekucyjnego, które udało się w państwie polsko-litewskim w rzeczywistości zrealizować.

III. PODSUMOWANIE

Rozdajemy w klasie schematy drzewa decyzyjnego ► i prosimy o ich uzupełnienie. Uczniowie mają dokonać przy pomocy drzewa decyzyjnego oceny działań ostatnich Jagiellonów. Sytuacja wymagająca podjęcia decyzji brzmi: *Czy ostatni Jagiellonowie powinni przekazać część władzy szlachcie?*

METODY KONTROLI

Uczniowie wykonują polecenia 1 i 2 z podręcznika (s 119).